

РЕЦЕНЗІЯ
НА ДИСЕРТАЦІЮ МИХНОВЕЦЬКОЇ ІРИНИ
ВОЛОДИМИРІВНИ «ФОРМУВАННЯ ВЗАЄМОВІДНОСИН
СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ З СИНДРОМОМ ДАУНА»,
ПРЕДСТАВЛЕНУ НА ЗДОБУТТЯ СТУПЕНЯ ДОКТОРА
ФІЛОСОФІЇ З ГАЛУЗІ ЗНАНЬ 01 «ОСВІТА/ПЕДАГОГІКА»
СПЕЦІАЛЬНІСТЬ 016 «СПЕЦІАЛЬНА ОСВІТА»

Актуальність дисертаційної роботи. Формування взаємовідносин старших дошкільників має враховувати особливості зовнішньої та внутрішньої взаємодії з оточуючими, перехід до діади «дитина-дитина», в якій необхідно узгодити соціальні цінності та вимоги до комунікації та взаємовідносин в умовах освітнього закладу. Проблема формування взаємовідносин у старших дошкільників із синдромом Дауна у процесі професійної підготовки фахівців є обов'язковою ланкою освітнього процесу та актуальною проблемою в контексті оновлених соціокультурних умов і повинна включати розвиток здатностей до вирішення різних проблем, пов'язаних із соціальною адаптацією дітей з особливими освітніми потребами, умовами розвитку суспільства та всіх його сфер.

Тому в період реформування системи освіти України та інтенсифікації процесу її інтегрування до європейського освітнього простору потребують перегляду змісту і технологій підготовки майбутніх вихователів та фахівців (вчителів-логопедів, вчителів-дефектологів, психологів, музичних курівників) дошкільних навчальних закладів.

Актуальність і своєчасність обраної проблеми визнана на рівні держави, зокрема у нових освітянських документах (Законі «Про освіту», «Про загальну середню освіту», Концепції «Нова українська школа») підкреслюється необхідність забезпечення цілісного розвитку дитини, її фізичних, інтелектуальних і творчих здібностей шляхом виховання, навчання, соціалізації та формування необхідних життєвих навичок. Це вимагає від фахівців дошкільних навчальних закладів достатнього рівня їх професійної компетенції.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до плану відділу освіти дітей з порушеннями інтелектуального розвитку Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка Національної академії педагогічних наук України «Корекційно-розвивальна спрямованість реалізації компетентнісного підходу в змісті освіти дітей з розумовою відсталістю» (0115U000200). Тему дисертації затверджено Вченою радою Інституту спеціальної педагогіки НАПН України (протокол № 6 від 27 квітня 2017 р.).

Наукова новизна. За результатами дисертаційного дослідження можемо констатувати, що наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше розроблено алгоритм формування взаємовідносин, структурно-критеріальну та діагностичну моделі взаємовідносин старших дошкільників із синдромом Дауна; встановлено взаємозалежність гендерної приналежності та наявності супутніх порушень з формуванням взаємовідносин у старших дошкільників із синдромом Дауна; визначено рівні сформованості взаємовідносин у дітей старшого дошкільного віку із синдромом Дауна.

Науково важливим є той факт, що вивчення теоретико-практичної основи проблеми дало змогу уточнити і доповнити сутність базових понять дослідження: «міжособистісні взаємовідносини», «психосоціальний розвиток», «інтрасуб'єктний компонент», «інтерсуб'єктний компонент», «суб'єкт-суб'єктна взаємодія», «умови реалізації взаємовідносин». Подальшого розвитку набули наукові уявлення про сутність понять «взаємодія з найближчим оточенням дітей із синдромом Дауна», «взаємовідносини дошкільників із синдромом Дауна», «інтрасуб'єктний та інтерсуб'єктний компоненти взаємовідносин» та ін.

Практична значущість роботи полягає у розробленні діагностичного комплексу дослідження взаємовідносин старших дошкільників із синдромом Дауна; корекційно-розвивальної програми формування взаємовідносин та визначенні організаційних, педагогічних і психологічних умов, що

забезпечують її результативність; а також розробленні методичних рекомендацій для батьків та педагогів; можливості використання матеріалів дисертації у процесі проведення курсів перепідготовки та підвищення кваліфікації педагогів, при підготовці та читанні фахових курсів у закладах вищої освіти за спеціальністю «Корекційна освіта».

Наголосимо на тому, що прогностичні результати дослідження можуть бути основою подальших наукових розвідок, пов'язаних із професійною підготовкою майбутніх педагогів, що співпрацюватимуть з дітьми з синдромом Дауна дошкільного віку та спрямованих на вдосконалення й розвиток цього напрямку професійної підготовки на вітчизняних теренах.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Наукові положення дисертації, найбільш суттєві результати, що були одержані здобувачкою, достатньою мірою обґрунтовані, відповідають меті та завданням роботи, викладені у загальних висновках та висвітлені в опублікованих працях дисертантки. Ступінь вірогідності отриманих результатів забезпечується достатньою апробаційною базою Михновецької І.В. (результати дослідження, його основні висновки й рекомендації оприлюднені на 17 міжнародних конференціях та 5 всеукраїнських конференціях та на звітних конференціях).

Результати дисертаційної роботи висвітлено у достатній кількості наукових публікацій (разом 26), з них: 1 колективна монографія, 9 одноосібних статей, у тому числі 1 стаття у періодичному науковому виданні, проіндексованому в базі даних Scopus, 1 – у наукових періодичних виданнях інших держав, 1 – у науково-методичному збірнику та 6 у наукових фахових виданнях України з педагогічних наук, що включені до міжнародних наукометричних баз; 16 публікацій апробаційного характеру.

Результати дослідження пройшли апробацію у 5 закладах України. Достовірність здобутих результатів забезпечується методологічною основою дисертації, яку становлять поєднання теоретичних, емпіричних,

статистичних й прогностичних методів дослідження. Завдяки теоретичним методам дослідження обґрунтовано поняттєво-категорійний апарат дослідження, систематизовано наукові і методичні напрацювання вітчизняних та зарубіжних учених й нормативно-правові документи, проаналізовано автентичні наукові, інформаційні та інші дані, досліджено становлення й розвиток взаємовідносин.

Статистичні методи дослідження дозволили інтерпретувати отриману інформацію шляхом зіставлення даних щодо гендерної приналежності дітей з синдромом Дауна та наявності-відсутності у них супутніх порушень (у вигляді порушень слуху та зору). Стосовно використання прогностичних методів – теоретичне узагальнення для розроблення методичних рекомендацій із метою впровадження їх у систему професійної підготовки педагогів та батьків, що виховують дітей з синдромом Дауна.

Методи дослідження були використані комплексно, що забезпечило високий рівень наукової обґрунтованості положень, поданих у дисертації.

Характеристика основних положень роботи. Дисертація складається з анотацій українською, англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (158 найменувань) та 11 додатків на 55 сторінках. Загальний обсяг дисертації – 292 сторінки, з них 236 сторінки основного тексту. Роботу ілюструють 42 таблиці і 7 рисунків.

Ретельний науково-теоретичний аналіз дисертаційної роботи «Формування взаємовідносин старших дошкільників з синдромом Дауна» Михновецької Ірини Володимирівни дав змогу виокремити позитивні та значущі аспекти наукового дослідження, що є значним внеском у сучасну педагогічну науку. У вступі вдало обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено мету, завдання, предмет та методи дослідження, розкрито наукову новизну та практичну значущість здобутих результатів, особистий внесок

здобувачки, подано відомості щодо апробації здобутих результатів та їх впровадження.

У першому розділі окреслено теоретичні засади дослідження взаємовідносин на основі ґрунтовного аналізу психолого-педагогічного та соціально-філософського доробка вітчизняних і зарубіжних дослідників за такими напрямками: взаємини, відносини та міжособистісні взаємовідносини.

З'ясовано й уточнено сутність понять «психосоціальний розвиток», «інтрасуб'єктний компонент», «інтерсуб'єктний компонент», «суб'єкт-суб'єктна взаємодія», «умови реалізації взаємовідносин». Подано авторське тлумачення терміну «структурно-критеріальна модель взаємовідносин». Зосереджено увагу на ретроспективному аналізі порушеної у дисертації проблематики та виокремлено рівні сформованості взаємовідносин у старших дошкільників із синдромом Дауна. Звернуто увагу на те, що є відмінності в опануванні взаємовідносинами у хлопчиків та дівчаток одного віку, та спроектовано цю залежність на наявність супутніх порушень у дітей.

Особливого схвалення заслуговує здійснена здобувачкою систематизація підходів до аналізу взаємовідносин дітей, а саме гуманістичний, діяльнісний, системний, особистісний, та полісуб'єктний, а також вивчення поведінки дитини при комунікації з однолітками тощо.

У другому розділі дисертаційної роботи висвітлено організаційно-педагогічне забезпечення та теоретико-методичні засади констатувального експерименту. На високому науковому і методологічному рівні виокремлено та охарактеризовано загальні особливості стану сформованості компонентів взаємовідносин у старших дошкільників з синдромом Дауна. На основі опрацювання джерельної бази було окреслено особливості інтрасуб'єктного та інтерсуб'єктного компонентів взаємовідносин, виокремлено найважливіші соціальні відмінності між ними й визначено загальні особливості рівнів сформованості взаємовідносин у старших дошкільників із синдромом Дауна. Проведено глибокий аналіз системи відносин дитини в дошкільному

дитинстві та виокремлено три основних сфери реалізації особистості: уявлення про себе самого, ставлення до себе; ставлення до життєвих цінностей, ставлення до минулого і майбутнього; та ставлення до безпосереднього соціального оточення

Детально розглянуто показники компонентів взаємовідносин: установку, в тому числі і соціальну установку; мотивацію; когнітивні процеси; афективну складову (емоції та емоційний розвиток); прояви поведінки; та реальний соціальний статус.

Особливої уваги заслуговує третій розділ дисертації, в якому, оглянуто сучасний стан сформованості взаємовідносин після реалізації корекційно-розвивальної програми для дітей з синдромом Дауна та впроваджено рекомендації щодо роботи для батьків та педагогів.

Також було реалізовано всі завдання, які ставить перед собою здобувачка. Це:

1. Провести попереднє консультування педагогів, що працюють з дітьми з синдромом Дауна дошкільного віку щодо формування взаємовідносин;
2. Здійснити просвітницьку роботу з формування взаємовідносин з батьками дітей з синдромом Дауна;
3. Розробити та апробувати програму формування взаємовідносин старших дошкільників з синдромом Дауна;
4. Кількісно та якісно проаналізувати результати формувального експерименту за структурно-критеріальною моделлю взаємовідносин;
5. Реалізувати педагогічні, психологічні та організаційні умови формування взаємовідносин;
6. Розробити окремі методичні рекомендації з формування взаємовідносин старших дошкільників із синдромом Дауна для батьків та педагогів.

Варто зазначити, що формування взаємовідносин здійснювалося поступово та на основі трьох етапів, а саме підготовчого, основного та заключного з обов'язковою реалізацією педагогічних, психологічних та організаційних умов.

Кожний розділ дисертації Михновецької І.В. має свою наукову значущість, слугує науковим підґрунтям для наступного розділу, у результаті об'єднання всіх розділів сформульовано цілісне та системне теоретично-практичне педагогічне дослідження, що створює можливості для цілісного бачення стану сформованості взаємовідносин старших дошкільників із синдромом Дауна.

Повнота викладення матеріалів дисертації у роботах, які опубліковані автором. Апробація результатів дисертаційного дослідження здійснювалася на науково-практичних конференціях і форумах різного рівня, семінарах. Основні наукові положення дисертаційного дослідження Михновецької Ірини Володимирівни, висновки та рекомендації у необхідній кількості представлено у друкованих працях: 26 публікацій.

Зазначене дає змогу стверджувати, що представлена дисертаційна робота є самостійним, завершеним науковим дослідженням, результати якого мають значення для педагогічної науки як в Україні, так і за її межами. Оцінюючи в загальному позитивно дослідження Михновецької Ірини Володимирівни, вважаємо за доцільне висловити деякі міркування та побажання.

Зауваження до змісту та оформлення дисертації. Результати наукового дослідження Михновецької І.В. дають підставу вважати, що визначені завдання реалізовано, мета досягнута, а сукупність отриманих наукових положень має важливе значення для теорії і методики спеціальної та корекційної педагогіки і психології, вважаємо за необхідне висловити певні побажання, що виникли у процесі рецензування дисертації.

1. Дошкільна установа має свій типовий план і у них є власні заняття, наприклад формування елементарних математичних вмінь та навичок та ін. Потребують уточнення позиції реалізації програми взаємовідносин, хто буде її здійснювати (чи це дефектолог, логопед, вихователь, психолог чи тандем спеціалістів), та на яких заняттях, у який час доби (перша чи друга половина дня).

2. У дітей з синдромом Дауна наявні не тільки порушення інтелекту, а й порушення загальної та дрібної моторики, мовлення, просторового орієнтування та ін. Необхідно уточнити та вказати, як саме ці напрямки роботи враховані у вашій програмі формування взаємовідносин.

3. У констатувальній частині зазначено, що до експерименту були залучені батьки дітей з синдромом Дауна. Потребує уточнення та опису стиль виховання в сім'ї, ставлення батьків до усвідомлення психосоціального розвитку дітей з подальшою інтерпретацією на формування взаємовідносин у дітей з синдромом Дауна, а також детальні рекомендації батькам, що допоможуть якнайкраще розкрити потенційні можливості їх дітей.

Зазначені нами міркування та побажання не завадили загальному позитивному сприйняттю даної дисертації та мають характер рекомендацій.

Представлена дисертаційна робота є самостійним завершеним дослідженням, сформульовані у ній положення, результати та висновки становлять наукову і практичну цінність.

Дані про відсутність текстових запозичень та порушення академічної доброчесності. При детальному розгляді дисертаційної роботи порушень академічної доброчесності не виявлено.

Висновок. В цілому дисертаційна робота Михновецької Ірини Володимирівни «Формування взаємовідносин старших дошкільників з синдромом Дауна» є цілісною, самостійною, завершеною роботою на правах рукопису, яку виконано на актуальну тему з використанням наукових методів дослідження. Робота характеризується чіткістю змісту, містить науково

обґрунтовані результати, які мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення, свідчать про особистий внесок здобувачки та достатньо повно представлені у наукових працях.

Дисертація відповідає нормативним вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 (з наступними змінами), та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року, а її авторка, Михновецька Ірина Володимирівна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 016 – Спеціальна освіта.

Рецензент:

кандидат педагогічних наук,
старший дослідник,
заступник директора з наукової роботи
Інституту спеціальної педагогіки і психології
імені Миколи Ярмаченка НАПН України

Наталія ЯРМОЛА

